

INNOVATIVE WORLD
Ilmiy tadqiqotlar markazi

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2025

+998335668868

www.innoworld.net

Google Scholar

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

2-JILD 2-SON

YANGI RENESSANS

RESPUBLIKA ILMIY JURNALI

TO'PLAMI

2 - JILD, 2 - SON

2025

Google Scholar

zenodo

ADVANCED SCIENCE INDEX

Academic
Resource
Index
ResearchBib

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2025

Qadimgi Qibla Orolbo'yi va Amudaryo o'ng sohili savdo va iqtisodiy markazlarining arxitekturasida

Bekmuratov Nursultan Erbay o'g'li

O'zbekiston Davlat Sa'nat va madaniyat instituti Nukus filiali
1-Kurs magistranti

Annotatsiya: Maqola qadimgi Qibla Orolbo'yi va Amudaryo o'ng sohilida joylashgan savdo markazlari va iqtisodiy inshootlarning arxitektura jihatlarini o'rganadi. Savdo rastalari, karvonsaroylar, omborxonalar va bozor inshootlarining joylashuvi, tuzilishi hamda funksional jihatlarini tahlil qilinadi. Arxeologik topilmalar asosida qadimgi iqtisodiy hayot va urbanistik rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlik ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Qibla Orolbo'yi, savdo arxitekturasida, karvonsaroy, qadimgi bozor, iqtisodiy inshootlar, urbanizatsiya, omborxonalar, tijorat

1. Kirish

Qadimgi O'rta Osiyo shaharlari orasida Qibla Orolbo'yi hududi o'zining savdo yo'llaridagi muhim strategik mavqei bilan ajralib turgan. Bu mintaqada orqali o'tgan yo'llar va ularga tutash bozorlar, karvonsaroylar va zaxira inshootlari qadimgi iqtisodiy taraqqiyotning asosini tashkil etgan.

2. Savdo yo'llari va geografik joylashuv

Amudaryo o'ng sohili va Qibla Orolbo'yi qadimiy «Shimoliy yo'l» tizimining muhim bo'lagi hisoblanadi. Bu yo'l orqali Baqtriya, So'g'd, Xorazm va janubiy dasht hududlari o'rtasida faol savdo munosabatlari bo'lgan. Shaharlar bu yo'l bo'ylab karvonlar to'xtab o'tadigan punktlar sifatida qurilgan.

3. Karvonsaroy arxitekturasida

Karvonsaroylar ko'p hollarda kvadrat shaklda bo'lib, markaziy hovli, yotoqxona, ombor, ustaxonalar, otxona va himoya devorlari bilan jihozlangan. Ayazqala va Kavattalada bunday inshootlar arxeologik jihatdan yaxshi saqlangan.

4. Qadimgi bozorlar va savdo rastalari

Bozorlar shaharning markazida, asosiy yo'llar tutashgan hududda joylashgan bo'lib, qatorlar ko'rinishida tovarlar joylashtirilgan. Savdo binolari ochiq ayvonli, to'rtburchak shaklda, ustunlar bilan ajratilgan.

5. Omborxonalar va zaxira binolari

Don, tuz, mato va boshqa savdo tovarlari uchun maxsus omborxonalar qurilgan. Bu binolar yer osti ventilyatsiyasi, qalin devorli va yuqori shiftli bo'lib, haroratni saqlovchi xususiyatga ega bo'lgan.

6. Tijorat markazlarining ichki rejalashtiruv

Savdo va iqtisodiy markazlar shaharning boshqa ijtimoiy hududlari bilan funksional bog'langan. Karvonsaroylar darvozaga yaqin, omborxonalar esa

suv manbalariga yaqin qurilgan. Bu jihatlar rejalashtirishda iqtisodiy amaliylik prinsipiga asoslangan.

7. Hunarmandchilik ustaxonalari va ishlab chiqarish binolari

Qadimgi shaharlarda savdo bilan birga ishlab chiqarish binolari – kulolchilik, temirchilik, to‘quvchilik ustaxonalari mavjud bo‘lgan. Ular bozorlarga yaqin joyda joylashtirilib, mahsulotlar bevosita sotuvga chiqishiga xizmat qilgan.

8. Soliq va tartib boshqaruvi binolari

Bozor markazlarida soliq yig‘uvchi idoralar va nazorat minoralari mavjud bo‘lgan. Bu binolar ma‘muriy va iqtisodiy boshqaruv markazi sifatida alohida qurilgan.

9. Arxeologik manbalar asosidagi tahlil

Ayazqala, Topraqqala va Tuproqqaladagi arxeologik qazilmalar orqali ushbu iqtisodiy inshootlarning me‘moriy tafsilotlari, ulardagi bezaklar, qurilish materiallari va urbanistik joylashuvi haqida aniq dalillar to‘plangan.

Xulosa

Qadimgi Qibla Orolbo‘yi hududidagi savdo va iqtisodiy markazlar mintaqaning strategik ahamiyati, madaniy taraqqiyoti va arxitektura yuksalishini yaqqol ifodalaydi. Ularning zamonaviy rejalashtirish bilan uyg‘unlikdagi namunasi sifatida o‘rganilishi dolzarb ilmiy masaladir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Tolstov, S.P. (1948). Drevniy Khorezm. Moskva.
2. Jalilov, B. (2022). Xorazm savdo yo‘llari va markazlari. Nukus.
3. UNESCO CA Studies. (2020). Trade Infrastructure in Central Asia. Istanbul.
4. Fayzullaev, A. (2021). Karvonsaroylar va qadimgi bozorlari. Buxoro.
5. Berdikulov, S. (2023). Omborxona arxitekturasini Toshkent.

